

rarna betonar, enligt författarna, det pedagogiska rummet och undervisning som kan göras och görs på skolgården, medan eleverna betonar det sociala rummet och knappt alls berör något om undervisning. Eftersom barnens delaktighet i skolgårdens utformande är betydelsefull är elevernas beskrivning av skolgården i relation till hur lärarna uppfattar och beskriver den ett betydelsefullt resultat.

Sammanfattningsvis har författarna, i enlighet med deras intention, gett en bredare kunskap om skolgårdens historia och betydelse. De har fångat skolgårdens kontinuitet, förändring och betydelse på ett läsvärt sätt, vilket torde intressera flertalet läsare, exempelvis de som planerar och är ansvariga för skolgårdars utformning. Boken kan också med fördel användas i lärarutbildning då "den representerade", "den fysiska" och "den levda skolgården" påverkar och påverkas, vilket kan vara till gagn för både dagens och morgondagens lärare att ha kunskap om.

Karlstads universitet

ÅSA MELIN

Therese Nordlund Edvinsson, *Dynastins kvinnor: Företagarfamiljen Ekman under tidigt 1900-tal* (Lund: Nordic Academic Press 2017). 254 s.

I *Dynastins kvinnor* studerar ekonomhistorikern Therese Nordlund Edvinsson en gren av företagarsläkten Ekman i Göteborg, med fokus på familjemedlemmarnas handlingsutrymme och maktordningen dem emellan. Nordlund Edvinsson vill därmed "väcka reflektioner kring hur familjelivet organiserades i en svensk företagsdynasti", med syftet att "vinna kunskap om mäns och kvinnors skilda förutsättningar i en företagsfamilj" (s. 189).

*Dynastins kvinnor* är en fallstudie av paret Johan och Hedda Ekman (f. Richert), deras barn samt barnens män/fruar. Johan Ekman var vd för handelshuset Ekman & Co som kring förra sekelskiftet främst var engagerat i export av trämassa och papper. Efter hans död 1919 tog sonen Carl över ledningen av företaget. Familjemedlemmarna (huvudsakligen männen) hade även en rad engagemang i bruk och andra företag under Ekmans kontroll. Personerna som studeras i boken hade även inflytande i politik och kulturliv.

Efter ett kortare inledande kapitel där studiens förutsättningar ges, följer fyra tematiska kapitel som undersöker hem och företagande samt söner, döttrar respektive äktenskap i familjeföretaget. De empiriska kapitlen avhandlas metodiskt, i en ordning som så att säga leder läsaren längre in i familjens privata sfär; följdriktigt avslutas boken med ämnen som kärleksbrev, uppvaktning och känslor. Kapitlen följer i stort sett samma uppläggning vad

gäller metod och källmaterial. Boken avslutas med en kortare sammanfattande diskussion.

Som Nordlund Edvinsson framhåller har kvinnliga aktörer i näringslivet länge förbisetts i företagshistorisk forskning, men på senare år har ett fält utvecklats där frågor om familj och genus i relation till företagande är centrala. Nordlund Edvinsson ger flera exempel på hur kvinnornas del i familjen och företaget Ekman kunde te sig. I rollen som hustru ingick dels att leda hushållet (med fem tjänstehjon), hålla i bjudningar och annat som rör hemmet. En annan roll var att representera familjen utåt och knyta kontakter, exempelvis på teatrar, middagar och baler. Deltagande på baler och middagar var ett uppdrag inte minst för familjens döttrar, då de nådde tonåren. I kapitlet om äktenskap diskuteras frågan om hur barnens makar involverades i familjeföretaget. Det främsta exemplet som framförs är Johannes Hellner, som dottern Agnes Ekman gifte sig med. Hellner, också politiker, fick flera tunga uppdrag inom Ekmansfären.

För att kunna studera familjens maktordning har Nordlund Edvinsson huvudsakligen nyttjat brev, dagböcker samt biografiska anteckningar som källmaterial. Källmaterialet har valts för att dess informella och personliga tilltal synliggör familjens maktordningar, enligt författaren. Och det är mycket riktigt en ganska ingående bild av familjemedlemmarnas inbördes ställning och sociala liv som skildras i boken.

Bilden av familjen som Nordlund Edvinsson förmedlar är emellertid inte alltid entydig, vilket stundtals gör framställningen något otydlig. Exempelvis i avsnittet om familjens ekonomi (s. 49): "Överlag gav Hedda ett sparsamt intryck. Barnen ärvde vanligen kläder och ägodelar av varandra. [...] livsstilen i de svenska företagarhusen var vanligen spartansk [...]." Men på nästföljande sida står att familjen gärna spenderade pengar på presenter och att barnen kunde få 20–40 presenter var vid jul och födelsedagar, utan krav på motprestationer. Trots att Hedda beskrivs som sparsam och familjens livsstil som spartansk fick alltså barnen allt de pekade på. Som läsare lämnas man ibland också något frågande kring vilket stöd en del av framställningens mer målande uppgifter har. Som exempel kan tas en utsaga på sida 57: "Familjens förhållningssätt till hälsa genomsyrar [käll-]materialet." Att ohälsa nämns i brevväxling rörande en sjuk familjemedlem eller att uppgifter i brev och dagböcker visar på en osund livsstil med rökning och fester, är i min mening inte detsamma som att materialet genomsyras av de berördas attityd till hälsa.

En källa som återkommer genom hela boken är Hedda Ekmans publicerade familjebiografer, "krönikan". De källkritiska problemen med en sådan källa framhåller visserligen Nordlund Edvinsson i inledningskapitlet, men likafullt ges krönikan en bärande roll i flera av bokens avsnitt. Sannolikt har Nordlund Edvinsson, som har bäst kännedom om materialet, fog för

att använda krönikans uppgifter, och en fullständig redogörelse för vilka brev, dagböcker med mera som legat till stöd för sådana bedömningar vore orimligt att ge. Men en mer uttalad beskrivning kring hur uppgifterna i krönikan bedömts källkritiskt hade dock kunnat gynna studien. På samma vis hade jag gärna sett en redogörelse för den "textanalys" som nämns på ett par ställen i boken, mer än vad som anges under avsnittet Metodologiska reflektioner.

En sista anmärkning rör avgränsningen till att studera paret Johan och Hedda Ekman och deras barn. Nordlund Edvinsson utesluter därmed möjligheten att väva in relationerna till exempelvis Johans syskon och föräldrar, som också var engagerade i familjens företag. Det hade kanske krävt en orimlig arbetsinsats, men genom att vidga studien till att även involvera relationerna till farbröder, svågrar, kusiner, etcetera i föräldragenerationens led, hade sannolikt ytterligare dimensioner kunnat återges rörande genusrelationerna i dynastin Ekman. Till saken hör att tillgången på källor rörande släkten Ekman är synnerligen gynnsam. På Landsarkivet i Göteborg, vars olika Ekman-arkiv överhuvudtaget inte nyttjas i Nordlund Edvinssons studie, förvaras dels företagsarkivet från Ekmans & Co och dels ett stort antal i sammanhanget matnyttiga personarkiv och samlingar från olika personer i släkten Ekman. "Konsul Johan E Ekmans arkiv" rymmer hundratals brev från släktingar och minst lika många brev till Hedda (i oförtecknade volymer). Personarkiv finns även efter bland andra Johans Ekmans bror Gustaf, sonen Carl och fadern Emil. I dessa mäns arkiv finns även handlingar från andra familjemedlemmar.

Boken är förtjänstfullt kort hållen – cirka 190 sidor brödtext – och till synes helt fri från korrekturfel. Att ange drygt 1 000 noter i en så pass kort bok är däremot i högsta laget.

*Dynastins kvinnor* är en väl sammanhållen och logiskt framställd studie som också uppfyller sitt uttalade syfte. Studien är därmed ett välkommet bidrag till ett växande forskningsfält kring borgerlighet, genus och företagande.

Riksarkivet Landsarkivet i Göteborg

JOHANNES DAUN

Tobias Berglund & Niclas Sennerteg, *Finska inbördeskriget* (Natur & Kultur: Stockholm 2017). 539 s.

Natten mot den 28 januari 1918 tog socialistiska röda garden kontroll över Helsingfors och försökte arrestera Finlands borgerliga regering. Tidigare